

نقش امر به معروف و نهی از منکر در تعالی فرهنگ سیاسی

زهرا سادات هاشمی^۱

چکیده

یکی از مفاهیم اساسی فقه سیاسی شیعه برای جلوگیری از گسترش مفسد و رشد خوبی‌ها، فریضه امر به معروف و نهی از منکر است. اصل امر به معروف و نهی از منکر، وظیفه همگانی و متقابل دعوت به خیر که، بر عهده همه مردم نسبت به یکدیگر، دولت نسبت به مردم و مردم نسبت به دولت است، به سیستم توانایی می‌بخشد تا به صورت مداوم، سطح آگاهی مردم، کارآیی و قدرت کنترل آنها را تا آن حد بالا ببرد که قدرت به فساد کشیده نشود. طرز فکر و خواسته مردم از حدود حق و خیر تجاوز نکند و راه نفوذی برای منحرفان، قدرت طلبان و سودجویان باقی نماند. به قول علامه فضل‌الله: «امر به معروف و نهی از منکر، روش واقعی برای تغییر و اصلاح اجتماعی و برخورد با حالات انحرافی که بر جامعه دینی و دولت اسلامی عارض می‌شود. این فریضه، به خوبی زمینه‌های مشارکت در قالب سیاسی افراد و نیروها را فراهم می‌آورد.

واژگان کلیدی :

امر به معروف ، نهی از منکر ، تعالی ، فرهنگ ، سیاست

مقدمه :

۱. طلبه سطح ۲ حوزه عبد العظیم حسنی علیه السلام

Sadathashemi207@gmail.com

یکی از مفاهیم اساسی فقه شیعه برای جلوگیری از گسترش مفاسد و رشد خوبی ها ، فریضه امر به معروف و نهی از منکر است اصل امر به معروف و نهی از منکر ، وظیفه همگانی و متقابل دعوت به خیر که بر عهده مردم نسبت به یک دیگر ، دولت نسبت به مردم و مردم نسبت به دولت است که به سیستم توانایی می بخشد تا به صورت مداوم ، سطح آگاهی مردم ، کارایی و قدرت کنترل آنها را تا آن حد بالا ببرد که قدرت به فساد کشیده نشود . طرز فکر و خواسته مردم از حدود حق و خیر تجاوز نکند و راه نفوذی برای منحرفان ، قدرت طلبان و سودجویان باقی نماند.

نقش امر به معروف و نهی از منکر در تعالی فرهنگ سیاسی می تواند به عنوان یکی از اصول اساسی و اخلاقی در یک جامعه دموکراتیک برجسته شود. امر به معروف به معنای تشویق و پیشنهاد انجام کارهای شایسته و مفید است ، در حالی که نهی از منکر به معنای منع و جلوگیری از انجام کارهای نادرست و ضد اخلاقی است.

در فرهنگ سیاسی امر به معروف و نهی از منکر نقش مهمی در تعالی جامعه ایفا می کند . زمانی که سیاستمداران و رهبران سیاسی به امر به معروف و نهی از منکر پایبند باشند ، آن ها نه تنها به جامعه خدمت می کنند، بلکه همچنین الگوی خوب و اخلاقی برای مردم هستند .

با امر به معروف و نهی از منکر، سیاستمداران و رهبران سیاسی می توانند فرهنگ سیاسی سالم و پایداری را در جامعه ایجاد کنند . آن ها می توانند با تشویق انجام اعمال خوب و منع از انجام اعمال نادرست، اصول اخلاقی و اجتماعی را ترویج دهند و به تحقق هدف های سیاسی برای رشد و تعالی جامعه کمک کنند .

همچنین امر به معروف و نهی از منکر می تواند به عنوان یک وسیله برای مبارزه با سوء استفاده از قدرت و فساد سیاسی در جامعه استفاده شود . با رعایت اصول امر به معروف و نهی از منکر سیاستمداران و رهبران سیاسی می توانند حفظ عدالت و اخلاقیات در سیستم سیاسی را تضمین کنند و به جلوگیری از ظهور تبعیض، سوء استفاده و نابرابری در جامعه کمک کنند.

بنابراین امر به معروف و نهی از منکر در تعالی فرهنگ سیاسی نقش مهمی دارد و می تواند به عنوان یکی از اصول مهم برای تحقق رشد و تعالی جامعه در ساختار سیاسی استفاده شود.

با بررسی های انجام شده در سایت هایی نظیر نورمگز و علم نت و ... اگر چه مقاله در خصوص امر به معروف و نهی از منکر نگاشته شده است.^۱ مانند مقاله چگونگی اجرای مرحله عملی امر به معروف و نهی از منکر به قلم زهرا سادات راثی ورعی و سید جواد ورعی که نویسنده در این مقاله به روشن شدن چگونگی اجرای مرحله انکار یدی در فریضه امر به معروف و نهی از منکر پرداخته و یا مقاله نگاشته شده تحت عنوان مولفه های امر به معروف و نهی از منکر با تاکید بر تدوین الزام های عملی و کاربرست های آن در محیط های آموزشی توسط آقایان حسن نجفی و محمود امیدی که در آن نویسنده به شناسایی مولفه های امر به معروف و نهی از منکر در راستای تدوین الزامات عملی و استفاده از آن ها در محیط های آموزشی پرداخته است . این مقاله به روش توصیفی گرد آوری شده است .

مفهوم شناسی

امر به معروف

امر کردن کسان برای انجام دادن واجبات شرعی. مردم را به طاعت خدا و روی آوردن به اعمال مشروع و شایسته دین راهنمایی کردن. مقابل نهی از منکر. امر کردن به کارهای نیک که در اسلام معروف شناخته شده، مانند نماز و روزه و حج و زکات و غیره. وادار کردن کسی را بر اجرای ضروریات دین.^۲

نهی از منکر

بازداشتن از اعمال زشت و قبیح. بازداشتن از گناه و اعمال خلاف دین.^۳

تعالی

۱ . راثی ورعی ، زهرا سادات ، ورعی ، سید جواد ، چگونگی اجرای مرحله عملی امر به معروف و نهی از منکر نجفی ، حسن ، امیدی ، محمود ، مولفه های امر به معروف و نهی از منکر با تاکید بر تدوین الزام های عملی و کاربرست های آن در محیط های آموزشی

۲ . لغت نامه دهخدا ، ج ۲ ، ص ۲۷۵۷

۳ . لغت نامه دهخدا ، ج ۲ ، ص ۲۸۳۸

صیغه ماضی معلوم از باب تفاعل؛ یعنی بلند شد و اگرچه صیغه ماضی است، برای اسم الهی بیشتر حال واقع می‌شود، مانند الله تعالی و خدای تعالی و حق تعالی و تعالی الله (برتر است خدا) و تعالی شأنه (برتر است شأن او)^۱

فرهنگ

فرهنگ. علم. دانش. ادب. عقل و خرد. مجموعه آداب و رسوم و باورهای یک قوم از حیث نژاد و دین و امور اجتماعی. مجموعه علوم و معارف و هنرهای یک قوم. آموزش و پرورش. تعلیم و تربیت. امور مربوط به مدارس و آموزشگاه‌ها. کتابی که شامل لغات یک یا چند زبان و شرح آنهاست: فرهنگ انجمن آرا. شاخ درختی را نیز گویند که در زمین خوابانیده سپس از جای دیگر سربرآورند. و آن شاخه را در جای دیگر نهال کنند. فرهنگ. کاریز آب. بزرگی. سنجیدگی. راه چاره. تدبیر^۲

سیاست

پاس داشتن. نگاه داشتن. حفاظت. نگاه‌داری. حراست. حکم راندن بر رعیت. اداره کردن امور مملکت. حکومت. ریاست. مصلحت. تدبیر. دوراندیشی. قهر کردن. شکنجه. عذاب. عقوبت. برنامه‌های یک فرد یا گروه برای نحوه اداره امور^۳

۱. لغت نامه دهخدا، ص ۷۴۹

۲. لغت نامه دهخدا، ج ۲، ص ۲۱۱۷

۳. لغت نامه دهخدا، ج ۲، ص ۱۷۳۵

گفتار اول: تعریف فرهنگ سیاسی

واژه فرهنگ سیاسی، معادل عبارت "Political culture" در انگلیسی و «الثقافة السياسية» در عربی است.

برای فرهنگ سیاسی تعاریفی آمده که به بعضی از آنها اشاره می‌شود:

از نظر آلموند: «هر فرهنگ سیاسی توزیع خاصی از ارزش‌ها، احساسات، اطلاعات و مهارت سیاسی است.»^۱ در تعریف دیگری در مورد فرهنگ سیاسی گفته‌اند: «جنبه‌های خاصی از فرهنگ عمومی جامعه که به زندگی سیاسی نظر دارد، و به مسائلی چون «چگونه حکومت کردن» و «چگونگی حکومت» می‌پردازد، فرهنگ سیاسی می‌نامند.»^۲

در تعریف دیگر آمده: «فرهنگ سیاسی عبارت است از نظام باورهای تجربه‌پذیر، نهادها و ارزش‌هایی که پایه و مبنای کنش سیاسی است.»^۳

هر چند تعاریف مختلفی در مورد فرهنگ سیاسی وجود دارد، اما می‌توان اشتراکاتی را در تمام این تعریف‌ها پیدا کرد. با توجه به تعاریف فوق، فرهنگ سیاسی را می‌توان این‌گونه تعریف کرد: مجموعه‌ای از نظام اعتقادی، ارزش‌ها و نمادهای موجود در یک جامعه است که به رفتارهای سیاسی در برابر نظام سیاسی جهت می‌دهد.

با توجه به تعریف فرهنگ سیاسی، فرهنگ سیاسی شیعه عبارت است از: «مجموعه‌ای پیوسته از نظام اعتقادی، ارزش‌ها و نمادهای مذهب تشیع که از منابع شیعه به دست می‌آید و مبنای کنش و واکنش‌های شیعیان در برابر نظام‌های سیاسی و حکومت‌ها بوده است.»^۴

۱. محمدحسین فضل‌الله، تأملات فی المنکر السياسي الاسلامی، چاپ سوم، بیروت: مؤسسه دراسات الاسلامیه، ۱۹۹۵ هـ. ق، ص ۳۹.

۲. عبدالرحمن عالم، «فهم فرهنگ سیاسی»، فصلنامه سیاست خارجی، ۱۳۹۲، شماره ۴، ص ۱۵۱.

۳. عبدالعلی قوام، سیاست‌های مقایسه‌ای، چاپ دوم، تهران: سمت، ۱۳۷۳، ص ۷۳.

۴. مهدی ابوطالبی، «نقش فرهنگ سیاسی شیعه در انقلاب اسلامی»، ماهنامه معرفت، ۱۳۹۴، شماره ۹۸، ص ۱۶.

حزبی باشد، تشکل و نظم و تقسیم کار لازم است و از طرف دیگر تصمیم و اراده، و اجرا و قطعیت اجرایی ضرورت دارد. این تعهد اجتماعی از نظر اجرایی مانند جنبه آگاهی نیازمند به تعاون و همکاری است.^۱

پس در بسیاری موارد به ویژه در دنیای امروزه تحقق معروف و دفع منکر، نیازمند همراه ساختن پاره‌ای از افراد و یا فراهم سازی ابزارها و امکاناتی ویژه می‌باشد. تأسیس حزب و تشکل به مثابه امکاناتی است که به مسلمانان قدرت و توان می‌دهد و آنان می‌توانند در جهت پیشبرد آموزه اساسی و دینی نظارت عمومی به طور بایسته و شایسته‌ای عمل نمایند. در واقع با چنین ابزارها و امکاناتی می‌توان دست به سازماندهی و برنامه‌ریزی زد و در تحقق جامعه‌ای مطلوب به گونه‌ای مؤثرتری حرکت نمود.

بنابراین امر به معروف و نهی از منکر یک رفتار سیاسی است؛ یعنی یک عمل معطوف به قدرت است؛ زیرا در مرحله‌ای از اقامه آن و اجرای حدود الهی منوط به کسب قدرت است، و اجرای مقاطعی از آن محتاج به دستیابی به قدرت سیاسی و تشکیل حکومت اسلامی است.

امر به معروف و نهی از منکر فقط محدود به روابط فردی انسان‌ها نمی‌شود و قاعده‌ای است که مخاطب اصلی آن، جامعه و حکومت است. فسادهایی که گاه در عرصه‌های زمامداری و سیاسی رخ می‌دهد قلمرو آن بسیار گسترده‌تر از فسادهای احتمالی است که در روابط فردی ممکن است رخ دهد.

پس شاید بتوان نخستین و اصلی‌ترین هدف امر به معروف و نهی از منکر را مبارزه با فسادهای اجتماعی - سیاسی و اقتصادی و به تعبیر دیگر ساختار اجتماعی - سیاسی و اقتصادی و به تعبیر دیگر ساختار اجتماعی، سیاسی و اداری دانست.

اصل امر به معروف و نهی از منکر نظارت همگانی را به صورت یک امر ضروری معرفی می‌کند و از حقوق طبیعی همه آحاد اجتماعی می‌داند. بنابراین مسئولیت جمعی بعضی بر بعضی از اعضای دیگر وسیله و ابزاری جهت تضمین سالم‌سازی رفتار سیاسی آحاد جامعه است که باید در کنار مراقبت خداوندی، نقش بند رفتار سیاسی در جوامع اسلامی باشد که نتیجه مراقبت توده‌ها بر یکدیگر و بر رفتار و عملکرد نخبگان سیاسی، سبب حرکت در مسیر صحیح دین می‌گردد.

۱. همان، ج ۱، صص ۲۴۹-۲۴۸.

نتیجه گیری

امر به معروف و نهی از منکر به معنای امر کردن کسان برای انجام دادن واجبات شرعی. مردم را به طاعت خدا و روی آوردن به اعمال مشروع و شایسته دین راهنمایی کردن. مقابل نهی از منکر. امر کردن به کارهای نیک که در اسلام معروف شناخته شده، مانند نماز و روزه و حج و زکات و غیره. وادار کردن کسی را بر اجرای ضروریات دین و بازداشتن از اعمال زشت و قبیح. بازداشتن از گناه و اعمال خلاف دین.

حال آنکه معنای امر به معروف و نهی از منکر دانسته شد برای روشن شدن نقش امر به معروف و نهی از منکر در تعالی فرهنگ سیاسی ابتدا به تعریف فرهنگ سیاسی پرداختیم.

در ادامه بحث به تناسب امر به معروف و نهی از منکر با سیاست و نظارت بیرونی و عمومی پرداختیم که از مواضع مربوط به تعریف علم سیاست می باشد.

سازوکارهای مختلفی برای اعمال نظارت بیرونی و عمومی وجود دارد که نصیحت حاکمان و ناظران، نظارت بر مصرف مالیات، حق پرسش و استیضاح از عملکرد حاکمان، انتقاد از حاکمان و کارگزاران را در برمی گردد.

از دیگر موارد مورد بحث در این نوشتار، آثار سیاسی نظارت عمومی، ابعاد آثار سیاسی و آسیب شناسی نظارت عمومی می باشد.

امر به معروف و نهی از منکر یکی از مصادیق بارز نظارت همگانی است. یکی از آثار نظارت، اثر آن در عرصه سیاسی و اجتماعی است و ابعاد این آثار سیاسی شامل داخلی و خارجی می شود که آسیب هایی را شامل می شود که ابعاد اجتماعی در آن نهفته است.

امر به معروف و نهی از منکر به عنوان یک فریضه فراموش شده باید منزلت و اهمیت واقعی خود را در مباحثات فکری و اجتماعی اسلامی باز یابد، و به عنصری کارآمد و پیش رونده در جامعه تبدیل شود، نه یک عنصر محدود کننده و دست و پا گیر و مداخله گر در حوزه خصوصی مسلمانان و شهروندان جامعه اسلامی.

منابع

الف (کتب فارسی

- قران

- نهج البلاغه

- افشار شیرازی احمد ، دهخدا علی اکبر ، لغت نامه دهخدا ، موسسه چاپ و انتشارات دانشگاه تهران ، چاپ ۲۱ ، سال ۱۳۷۷.

- ابوطالبی مهدی ، «نقش فرهنگ سیاسی شیعه در انقلاب اسلامی»، ماهنامه معرفت، ۱۳۹۴، شماره ۹۸، ص ۱۶.

- الهامی نیا علی اصغر ، « اخلاق سیاسی » ، چاپ اول ، قم: زمزم هدایت، ۱۳۸۱، ص ۲۲.

- اخوان کاظمی بهرام ، « نظارت سیاسی در نظام‌های سیاسی » ، مجله حکومت اسلامی ، ۱۳۸۳، شماره ۳۳، ص ۴۷.

- آقابخشی علی ، افشاری‌راد مینو ، « فرهنگ علوم سیاسی » ، چاپ چهارم ، تهران : مرکز اطلاعات و مدارک علمی ایران ، ۱۳۷۵، ص ۳۶۱.

- جعفری محمد تقی ، « حکمت اصول سیاسی اسلام » ، چاپ سوم، تهران: بنیاد نهج‌البلاغه، بی‌تا، ص ۱۹۰.

- رائی ورعی زهرا سادات ، رائی ورعی سید جواد ، چگونگی اجرای مرحله عملی امر به معروف و نهی از منکر

- سروش محمد ، «مبانی عقلانی امر به معروف و نهی از منکر»، مجله حکومت اسلامی، ۱۳۸۱، شماره ۲۴، ص ۳۸.

- شریف لک‌زایی علی ، « آیت‌الله مطهری و نظارت عمومی بر مجموعه‌ها » ، مجله حکومت اسلامی، ۱۳۸۳، سال پنجم، شماره ۳۱، ص ۱۱۲.

- عالم عبد الرحمن ، «فهم فرهنگ سیاسی»، فصلنامه سیاست خارجی، ۱۳۹۲، شماره ۴، ص ۱۵۱.

- فتحعلی محمود و جمعی از نویسندگان، «درآمدی بر نظام ارزشی سیاسی اسلام»، چاپ چهارم، قم: مؤسسه امام خمینی، ۱۳۸۶، ص ۷۶
- داوود فیرحی، «فرد و دولت در فرهنگ اسلامی»، فصلنامه نقد و نظر، ۱۳۷۵، شماره ۷، ص ۲۰.
- فلاح سلوکلابی محمد، «نظارت بر حکومت و سازوکارهای آن در اسلام»، ص ۴۰.
- قوام عبد العلی، «سیاست‌های مقایسه‌ای»، چاپ دوم، تهران: سمت، ۱۳۷۳، ص ۷۳.
- کلینی محمد بن یعقوب، «اصول کافی»، ج ۱، ص ۳۰۴.
- موسوی خمینی روح الله، «صحیفه نور»، ج ۴، ص ۲۳۶.
- مفید محمد بن نعمان، «الجمال»، مترجم: علی میرشریفی، چاپ سوم، قم: مکتب الاعلام الاسلامی، ۱۳۷۱، ص ۴۲۰.
- مزینانی محد صادق، «نظارت و کنترل»، مجله حکومت سلامی، ۱۳۹۱، سال چهارم، شماره ۴
- مطهری مرتضی، «حماسه حسینی»، ج ۱، ص ۸۰.
- همان، ص ۲۲
- هزاوه ای مرتضی، «مردم سالاری در بینش و منش امام علی»، فصلنامه علوم سیاسی، ۱۳۷۹، شماره ۱۱، ص ۵۷.

ب) کتب عربی

- ابن منظور محمد بن مکرم، «لسان العرب»، ج ۲، ص ۶۱۶.
- اسماعیل بن حماد الجوهری، «تاج اللغة و صحاح العربیه»، مترجم: احمد عبدالغفور عطار، ج ۲، چاپ سوم، بیروت: دار العلم، ۱۴۰۷ هـ.ق، ص ۵۴۴.
- نائینی محمد حسین، تنبیه الامه و تنزیه المله، چاپ دوم، تهران: شرکت سهامی انتشار، ۱۳۶۱، صص ۷۸-۷۹.

